

Політична влада

1. Влада як соціальний феномен. Класифікація влади. Ресурси влади.
2. Політична влада як визначальний фактор політичної системи, її структура та функції.
3. Політичний режим: сутність та типологія.
4. Політична опозиція. Політичний екстремізм.

Питання для дискусії:

1. Чи можливе існування суспільства без влади?
2. Як змінювався політичний режим в Україні з II пол. XX ст. і до сьогодні?
3. Чому в Україні низький рівень довіри населення до політичної влади?
4. Проаналізуйте програмні документи кількох різних політичних партій в Україні, проаналізуйте їх розуміння мети, форм та змісту політичної влади.

Методичні рекомендації:

1. Важливо, що саме тема «Політична влада» є центральною темою у політології, адже:

- 1) саме навколо *влади* розгортається політична діяльність;
- 2) усі інші політичні проблеми виходять на *політичну владу* як на свій самий потужний практично-політичний важіль;
- 3) розуміння сутності влади, методів та засобів її здійснення – основна передумова успішної політичної діяльності

Поняття влади дає можливість зрозуміти сутність та призначення політичних інститутів та процесів, саму політику. Визначення цього поняття, з'ясування сутності й характеру політичної влади дає змогу виокремити політичні відносини з усієї сукупності суспільних відносин, має важливе значення для розуміння природи політики й держави. Про важливість поняття влади в науці свідчить існування особливої галузі науки – кратології (від грецьк. *кратос* – влада і *логос* – слово, поняття, вчення) – як сукупності знань про владу.

Влада – це вплив однієї частини суспільства (індивіда, групи, організації тощо) на поведінку іншої у бажаному для себе напрямі. Влада є відношенням, взаємодією, отже, передбачає наявність двох сторін. Основною особливістю владної взаємодії є переважний вплив однієї його сторони на іншу. Тому сторону з переважним впливом доцільно називати суб'єктом, а сторону, яка цього впливу зазнає – об'єктом владного відношення.

Влада покликана створювати та розподіляти дуже важливі для всіх людей вартості – безпеку, порядок, стабільність, добробут та ін. Тому люди усвідомлюють чи відчують потребу в урядових (владних) структурах та готові поступитися частиною своєї волі заради цих вартостей, сподіваючись, що влада буде виконувати свої функції.

Основні види влади (залежно від засобів здійснення):

• *економічна (це об'єктивно зумовлені матеріальними потребами життя суспільства відносини, в яких власник засобів виробництва підпорядковує своїй волі волю інших учасників процесу виробництва. Засобами такого підпорядкування можуть бути як безпосереднє володіння власністю, так і контроль над нею, а також кошти, цінні папери та ін.);*

• *політична (детальний аналіз далі);*

• *соціальна (розподіл соціальних благ (визначенням статусу різних груп у структурі суспільства, посад, прав та обов'язків, наданням соціальних послуг у сфері освіти, охорони здоров'я, забезпечення житлом тощо, а також розподілом доходів, різноманітних пільг та привілеїв);*

• *духовно-інформаційна (організація духовного виробництва в усіх його формах та здійснення інформаційного й ідеологічного впливу. Ця влада реалізується за допомогою засобів духовно-інформаційного впливу на людей (мораль, релігія, ідеологія, мистецтво, наукові знання, інформація про поточні події суспільного життя тощо). Незаперечною є влада так званих моральних авторитетів – людей з високими моральними рисами, які присвятили своє життя служінню суспільному благу. Найбільшу духовно-інформаційну владу в сучасному суспільстві мають засоби масової інформації – преса, радіомовлення, телебачення, а останнім часом – міжнародна інформаційна комп'ютерна мережа Інтернет);*

• *сімейна (побудована на силі авторитету впливу одного або декількох членів сім'ї на її життєдіяльність. Цей авторитет є виявом поваги одних членів сім'ї до інших, результатом визнання їхнього життєвого досвіду, трудових заслуг тощо).*

Ресурси влади – це засоби здійснення влади, які використовуються або потенційно можуть бути використані. Серед них основні: політико-правові, економічні, демографічні, примусові та ін

Див. таблиця вкінці

2. Політична влада – це здатність суспільних груп чи індивідів впроваджувати у життя рішення, що виражають їхню волю і визначально впливають на діяльність, на поведінку людей та їх об'єднань, за допомогою волі, авторитету, права, насильства; це організаційно-управлінський та регулятивно контрольний механізм здійснення політики.

Джерелом влади є політичне панування, яке постає як панування інтересу. Для завоювання влади необхідно спершу стати реальною панівною силою і завоювати владу, а далі – закріпити своє панування.

Політична влада здійснюється:

• *державою;*

• *політичними партіями та громадсько-політичними організаціями;*

• *органами місцевого самоврядування.*

Найвищим і найрозвиненішим видом політичної влади є державна влада.

Основні функції політичної влади:

•керівництво та управління суспільством у цілому та його складовими. З цією метою політична влада розробляє стратегію й тактику управління суспільством (відповідно до конкретних умов, економічного й політичного становища країни);

•регулятивна – спрямовує політичну волю мас на регулювання життєдіяльності суспільства, правотворчість, забезпечує політичну стабільність;

•інтегративна – полягає в об'єднанні соціально-політичних сил суспільства, реалізується на основі врахування та узгодження соціальних інтересів (політична влада узгоджує інтереси всіх груп);

•мотиваційна – формує мотиви політичної діяльності, передусім загальнозначущі;

•стабілізуюча – націлює на стійкий розвиток політичної системи, громадянського суспільства та ін.

Орієнтуючись на запитання для дискусії, розробіть систему доказів для відстоювання власної позиції щодо необхідності існування влади, її легітимності чи нелегітимності, причин появи криз політичної влади, та аналітичної розробки програми їх подолання за різних умов. Зверніть увагу, що термін «легітимний» означає «законний». Поняття легітимності й легітимізму виникли на початку ХІХ ст. у Франції, де вони виражали прагнення відновити владу короля як єдино законну, на відміну від влади «узурпатора» Наполеона.

3. Приділіть особливу увагу з'ясуванню специфічних ознак влади при різних політичних режимах (основні типи: демократичний, авторитарний, тоталітарний). Проаналізуйте механізм побудови взаємодії між представниками влади та суспільством.

"Політичний режим" – система способів та методів управління суспільством на державному рівні; система способів і методів взаємодії суспільства та органів політичної влади.

Авторитарний політичний режим характеризується тим, що:

•у діяльності органів політичної влади переважають методи командування, відвертого диктату;

•з процесу прийняття та реалізації політичних рішень повністю або в основному вилучено метод знаходження компромісу, взаємного погодження різних позицій;

•органи політичної влади мають дискреційні повноваження, тобто право, виходячи з власного розуміння політичної доцільності, діяти на свій розсуд, включно з порушенням норм закону;

•виконавчі органи наділені широкими законодавчими повноваженнями;

•обмежена або відсутня сфера застосування принципу гласності у діяльності органів політичної влади;

•обмежені громадянські, політичні та особисті права й свободи, а також юридичні гарантії їх забезпечення.

Виокремлюють три основні види авторитаризму: реформаційний; стабілізаційний; деструктивний.

Автократію не варто оцінювати лише негативно. Програмно організовані соціальні спільноти з правлінням мудрих на благо більшості нерідко вводили і вводять у суспільне життя ті чи інші компоненти автократії. Приклади Сінгапуру та Кувейту тут є одними з найяскравіших.

Перш ніж перейти до характеристики тоталітарного режиму, ознайомтесь з поняттям диктатури.

Диктатура, відповідно до її класичного розуміння, – це тимчасовий авторитарний режим, який вводиться на строк дії надзвичайних обставин для здійснення рішучих заходів на виведення країни зі стану кризи.

Ознаки тоталітарного політичного режиму:

- жорсткий контроль політичної влади над усіма сферами життя суспільства в цілому та кожної особи зокрема;
- відсутність легальної опозиції;
- наявність обов'язкової для всіх офіційної ідеології;
- нетерпимість до політичного інакомислення;
- примітивізація політичної культури, всієї сфери гуманітарних знань та ін.

Однак, влада однієї легальної партії (при забороні діяльності всіх інших) не є обов'язковою ознакою тоталітаризму.

Демократичний режим.

Демократія (грец. *demos* - народ і *cratos* - влада) – форма політичної організації суспільства, що характеризується участю народу в управлінні державою.

Основні ознаки демократії:

1) визнання народу джерелом влади, сувереном у державі. Саме народові належить установча, конституційна влада, він обирає своїх представників і може періодично змінювати їх, має право безпосередньо брати участь у розробці та прийнятті законів шляхом референдуму тощо;

2) рівноправність громадян;

3) підпорядкування меншості більшості у прийнятті рішень та їх виконанні;

4) виборність основних органів державної влади та ін.

Будь-які демократичні держави будуються на таких засадах.

Сучасні держави, в основу діяльності яких покладено цінності лібералізму та демократії, додають до них принципи прав людини, їх пріоритет щодо прав держави, обмеження влади більшості над меншістю, поваги прав меншості, верховенство закону та ін. Залежно від участі народу в управлінні державою, від того, хто і як безпосередньо виконує владні функції, **демократія поділяється** на **пряму** (проведення виборів на підставі загального виборчого права) і **представницьку** (вибір громадянами в органи влади своїх представників, які виражатимуть їхні інтереси, видаватимуть закони тощо).

Залежно від характеру рівності, яку забезпечує демократія, вона поділяється на політичну, яка передбачає лише формальну рівність, рівність прав, і соціальну, засновану на рівності фактичних можливостей, участі громадян в управлінні державою.

Демократія пов'язана з активністю різних суспільних сил, добровільно об'єднаних у товариства, організації, клуби та ін. Ці об'єднання формують суспільне середовище і становлять елемент громадянського суспільства, в якому професійні, соціальні, духовні потреби громадян задовольняються незалежно від держави та її інститутів (див. політичні режими).

Розгляд типів та різновидів політичних режимів не обмежується лише протиставленням «демократичні – недемократичні». Це одна з можливих систем координат.

Існують й інші **класифікації (типології) політичних режимів:**

- *постійні та тимчасові;*
- *нормального та надзвичайного функціонування;*
- *конституційні та неконституційні;*
- *режими функціонування правової держави, революційної законності та сваволі (відсутності законності);*
- *світські, релігійні та атеїстичні;*
- *безпартійні, одно-, дво- та багатопартійні;*
- *цивільні та військові;*
- *режими, що мають досить стабільну і надійну внутрішню опору, та такі, які потребують постійної підтримки ззовні;*
- *режими, що спираються лише на національні (тобто не на іноземні) інституції влади, та ті, які підтримуються за допомогою діючих на території даної країни політичних інституцій, котрі представляють закордонні сили;*
- *режими, які мають постійною й активною сферою своєї діяльності весь світ, та такі, що обмежені рамками своєї країни й мають лише окремі компоненти власної глобальної (загальнопланетарної) системи забезпечення національних інтересів.*

4. 1. **Опозиція** – протиставлення одних поглядів чи дій у політиці іншим, партія або група, що виступає врозріз з думкою більшості або з панівною думкою й висуває альтернативну політику, інший спосіб вирішення проблем.

Політична опозиція – необхідний елемент політичної системи, що сприяє її ефективному функціонуванню.

Суть опозиції полягає у двох основних факторах:

- протиставлення своєї політики політиці інших політичних сил;
- виступ проти думки більшості у законодавчих, партійних та інших структурах.

Виокремлюють опозицію помірковану, радикальну, лояльну, конструктивну, деструктивну (руйнівну). Важливим механізмом забезпечення альтернативності, багатоваріантності у прийнятті рішень органами влади є інститут політичної опозиції, існування якого визнається

органічним явищем та необхідною характеристикою демократичної політичної системи. Проте виникнення та функціонування цього інституту можливе лише за умов забезпечення права громадян на протест, де опозиція виступає однією з його форм. Відповідно різними є й підходи до класифікації опозиції.

Так, опозицію як форму суспільного протесту можна поділити за сферами життя на політичну, економічну, соціальну, духовно-культурну тощо.

За ставленням до системи влади виокремлюють:

- системну (поділяє основні цінності, принципи та цілі існуючої політичної системи, але заперечує методи здійснення політики);*
- позасистемну (не згодна не лише з діями владних структур, а й з самими підвалинами суспільно-політичного ладу в країні).*

За характером вимог визначають:

- радикальну опозицію (застосовує як парламентські, так і позапарламентські методи тиску та, як правило, відкидає будь-які компроміси з чинною владою);*
- помірковану (застосовує переважно методи парламентського тиску, вдається до „політичного торгу” з принципових питань);*
- лояльну опозицію (готова підтримувати владу, може дійти згоди з нею і навіть піти на поступки).*

За характером дій виокремлюють:

- конструктивну опозицію (дії опозиції спрямовані на поліпшення якості політичного управління, стимулювання влади до реформ);*
- деструктивну (її дії спрямовані на створення перешкод у діяльності владних структур).*

За місцем у спектрі політичних сил опозицію характеризують як ліву, праву, центристську тощо.

Знайдіть також й інші аргументи «за» та «проти» діяльності опозиції, обґрунтуйте її завдання.

4.2. Екстремізм (від лат. extremus – крайній) – схильність до крайніх поглядів та дій переважно в політиці, ідеологічному протистоянні.

Розрізняють правий та лівий екстремізм.

Правий екстремізм представлений ультрареакційними партіями й угрупованнями, в новітній період історії передусім фашистського та профашистського татунку. Характерною ознакою правого **екстремізму** є прагнення протистояти прогресивним змінам у суспільстві, повернути його назад або принаймні зберегти без змін існуючий стан речей.

Лівий екстремізм, навпаки, представлений крайніми революційними течіями в суспільнополітичному русі, для яких характерні надрадикальні вимоги (здебільшого нереальні для здійснення на певний час).

*Як правий, так і лівий **екстремізм** вдається до недемократичних способів розв’язання суспільних проблем, неприйняття ідейного та політичного плюралізму, нав’язування всім однієї позиції, крайніх,*

надзвичайних заходів, аж до терористичних актів і спроб державного перевороту. Обидва різновиди **екстремізму** як крайні в діяльності політичних організацій та груп дестабілізують суспільство, гальмують його поступ. Прихід екстремістських сил до влади найчастіше призводить до утвердження диктаторських, тоталітарних політичних режимів. Людей, які дотримуються крайніх поглядів і дій, називають екстремістами.

З'ясуйте, які причини, специфічні риси та наслідки діяльності екстремістів у світі.

Схема 1. Ресурси влади

